

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** Розглянуто формування та ефективність використання виробничого потенціалу в сільськогосподарських підприємствах*

***Ключові слова:** виробничий потенціал, землевіддача, фондівіддача, фондомісткість, продуктивність праці, сільськогосподарські підприємства*

Постановка проблеми. Добробут населення України та покращення становища нашої держави на світовому ринку не останнім чином залежить від рівня розвитку сільського господарства. Збільшення обсягів виробництва валової продукції та підвищення її конкурентоспроможності на вітчизняному і міжнародному ринках, передусім, зумовлено наявністю виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств і діючими організаційно-економічними механізмами його використання та відтворення. У мінливих

умовах розвитку сільськогосподарських підприємств, дещо порушується їх здатність до швидкого реагування на зміни та адаптацію до складних ситуацій, що в свою чергу впливає на якісну динаміку використання і розвитку виробничого потенціалу. Тому, виникає необхідність у розробці рекомендацій щодо розвитку та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу у сільськогосподарських підприємствах, що в найближчій перспективі в умовах глобалізації економіки дасть можливість поновити пріоритети аграрній сфері щодо виробництва і збуту вітчизняної продукції, що і зумовлює актуальність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку та підвищення ефективності використання виробничого потенціалу аграрних підприємств, приділяли увагу такі вчені, як: Андрійчук В.Г., Бай С.І., Воронкова А.Е., Горбонос Ф.В., Ділігенський Н.В., Ковальчук І.В., Краснокутська Н.С., Лапін Є.В., Отенко І.П., Райков А.Н., Семернікова І.А., Спирін В.С., Трофименко А.Н., Федонін О.С., Якушева Е.С. та інші. У їхніх працях ґрунтовно наведено визначення потенціалу, його складових, методів управління потенціалом в умовах підприємства. Втім, аналіз ефективності використання виробничого потенціалу вказує на низький рівень його відтворення за сучасних умов функціонування сільськогосподарських підприємств. З огляду на це виникає потреба у розробці теоретичних рекомендацій, і прикладних аспектів щодо розвитку виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Ціль дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних підходів та розробки практичних рекомендацій щодо розвитку виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Виробничий потенціал є складною системою можливостей підприємства, і сукупністю його виробничих ресурсів, які дозволяють здійснювати виробничий процес. Головна проблема виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств полягає в тому, що всі його елементи функціонують одночасно і в сукупності. Тобто,

виробничий потенціал є системою, причому складною і динамічною, оскільки саме взаємозв'язки між окремими складовими здійснюють безпосередній вплив на його елементи, модифікуючи вихідні властивості і закономірності їх функціонування, сприяючи тим самим переходу потенціалу у яксно новий стан як єдиного цілого, тобто системи вищого порядку. Таким чином, лише з відомих особливостей функціонування окремих елементів виробничого потенціалу неможливо виявити закономірності його функціонування як системи загалом [5, с. 126].

Складність механізмів реалізації виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств зумовлена необхідністю, з однієї сторони – визначенням ефективності функціонування його окремих складових як технологічних процесів у сільськогосподарському виробництві, так із іншої – ефективності управління основними факторами виробництва, від яких залежить не лише отримання корисного результату виробництва, а й сама можливість його здійснення. Оцінка джерел досягнення результату сільськогосподарського виробництва повністю відповідає ресурсному підходу визначення і оцінки виробничого потенціалу підприємства. Такими джерелами виступають ресурси сільськогосподарських підприємств, що піддаються як кількісній, так і якісній оцінці.

У сільськогосподарському виробництві земля є головним засобом виробництва. Від характеру і рівня ефективності її використання залежить розвиток продуктивних сил і масштаби сільськогосподарського виробництва [1, с. 177].

Ефективність використання земельних ресурсів – відображенням ступеня проведеної на ній господарської діяльності, результатом якої є вихід продукції з одиниці земельної площі й обсяг затрат на її виробництво (табл. 1).

**Ефективність використання земельних ресурсів
у сільськогосподарських підприємствах**

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення 2011 р. до 2007р.	
						+ , -	у %
<i>по Україні</i>							
Урожайність, ц/га	21,8	34,6	29,8	26,9	37,0	15,2	69,7
Вироблено на 100 га ріллі зерна, тис. т	90,3	172,5	141,7	121	174,6	84,3	93,3
Вироблено на 100 га с.- г. угідь молока, тис. т	29,4	32,1	28,0	27	26,7	- 2,7	- 9,2
Вироблено на 100 га ріллі свинини, тис. т	2,0	1,9	1,6	1,9	2,2	0,2	10,0
Вироблено на 100 га с.- г. угідь яловичини, тис. т	1,3	1,3	1,0	1,0	1,0	- 0,3	- 23,1
Вироблено на 100 га зернових м'яса птиці, тис. т	4,5	5,0	5,6	6,3	6,3	1,8	40,0
Одержано на 100 га с.- г. угідь валової продукції, тис. грн..	178,7	277,1	231,4	226,3	291,3	112,6	63,0
Землевіддача, грн	0,17	0,26	0,22	0,21	0,27	0,10	58,8
<i>по Житомирській області</i>							
Урожайність, ц/га	23,1	29,6	31,1	29,4	39,3	16,2	70,1
Вироблено на 100 га ріллі зерна, тис. т	55,9	84,2	97,0	85,1	119,7	63,8	114,0
Вироблено на 100 га с.- г. угідь молока, тис. т	41,9	40,2	39,7	38,1	37,6	- 4,3	- 10,3
Вироблено на 100 га ріллі свинини, тис. т	1,7	1,5	1,8	2,0	2,2	0,5	29,4
Вироблено на 100 га с.- г. угідь яловичини, тис. т	1,5	1,5	1,2	1,2	1,1	0,4	- 26,7
Вироблено на 100 га зернових м'яса птиці, тис. т	1,0	0,7	0,9	1,2	1,0	-	-
Одержано на 100 га с.- г. угідь валової продукції, тис. грн.	195,3	209,9	217,3	137,3	182,6	- 12,7	- 6,5
Землевіддача, грн	0,25	0,25	0,26	0,17	0,22	- 0,3	- 12,0

* Джерело: власні дослідження.

За 2007-2011рр., таблиця 1 ілюструє підвищення ефективності використання земельних ресурсів по Україні, і зокрема Житомирській області. Так, за досліджуваний період за показниками галузі рослинництва спостерігається зростання урожайності зернових по Україні на 15,2 ц/га, або на 69,7 % і Житомирській області на 16,2 ц/га, або на 70,1 %.

Це в свою чергу обумовило збільшення виробництва зерна на 100 га ріллі по Україні на 93,3 % і Житомирській області на 14,0 %. Така ситуація визначається приділенням більшої уваги аграріїв до виробництва найприбутковіших видів сільськогосподарської продукції. Втім, по галузі тваринництва України, і зокрема Житомирської області спостерігається зменшення виробництва молока і яловичини на 100 га сільськогосподарських угідь. Це відбулося за рахунок зменшення поголів'я ВРХ та обсягів виробництва продукції галузі скотарства. Позитивні зрушення помічаються у галузі свинарства і птахівництва. Так, за 2007-2011 рр. виробництво свинини на 100 га ріллі зросло по Україні на 10 % і Житомирській області на 29,4 %.

На практиці найчастіше використовують натуральні показники, проте з їх допомогою не можна узагальнити рівень ефективності використання землі загалом у підприємстві. Для цього використовують вартісні показники. Так, у сільськогосподарському виробництві України, за 2007-2009 р., одержано валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь більше на 63,0%, а по Житомирській області менше на 6,5 %. Нарощування виробництва продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь по Україні сприяє зростанню землевіддачі на 58,8 %. По Житомирській області у порівнянні із середнім по Україні рівень землевіддачі зменшився на 65,3 %. Це вказує на те, що сільськогосподарським підприємствам Житомирської області необхідно більше приділяти уваги відтворенню родючості земельних ресурсів і більш раціональному їх використанню. Особливо це стосується кормової площі, що дасть можливість забезпечити тваринництво кормами і, наростити обсяги виробництва тваринницької продукції.

Основним шляхом підвищення ефективності використання землі є послідовна інтенсифікація, оскільки вона, відповідно до незмінної площі, дає можливість збільшити валове виробництво продукції за рахунок збільшення її виходу з одиниці земельної площі. Розв'язання цієї проблеми можливе не лише з додатковими вкладаннями, а й з удосконаленням технології та організації виробництва [2, с. 464].

Одним із головних ресурсів сільськогосподарського виробництва є персонал підприємства. Він як певна сукупність працівників підприємства становить ресурс, який залучається для здійснення господарської діяльності. Інтерес власників підприємства до ефективного використання персоналу зумовлена, насамперед, наявністю витрат на його утримання і прагнення максимізувати їх віддачу. Протягом останніх років чисельність працівників у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області має тенденцію до зменшення.

Ефективність роботи персоналу, полягає в досягненні підприємства максимальних результатів при використанні наявної кількості працівників певних професій, кваліфікацій тощо [4, с. 670]. Відомо, що найбільш узагальненим та універсальним показником, який відображає ефективність використання трудових ресурсів підприємства є продуктивність праці працівників. Забезпечення стабільних темпів зростання продуктивності праці вимагає глибокого вивчення тенденцій змін цього показника, здійснення комплексу організаційно-технічних і економічних заходів для мобілізації резервів на всіх рівнях управління аграрним виробництвом. Продуктивність праці як показник ефективності виробництва дає можливість відчувати: структурні зрушення у виробництві; підвищення технічного рівня виробництва; вдосконалення управління, організації виробництва і праці; зміни обсягу виробництва; вплив галузевих факторів.

Середньорічна чисельність працівників та рівень продуктивність праці у сільськогосподарських підприємств Житомирської області наведено на рисунку 1.

Рис 1 . Середньорічна чисельність працівників та продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області

* Джерело: власні дослідження.

З рисунка 1 видно, що середньорічна чисельність сільськогосподарських працівників у перспективі до 2015 року має тенденцію до зменшення. Головними причинами такої ситуації є: низький рівень зайнятості населення та заробітної плати у сільськогосподарському виробництві. Зменшення чисельності працівників певною мірою впливає на підвищення продуктивності праці.

Зміна продуктивності праці може позначитися на обсягові виробництва. Тому проблема підвищення продуктивності праці є особливо актуальною в умовах дефіциту трудових ресурсів або недостатності коштів для залучення додаткових працівників.

Темпи виробництва продукції, рівень продуктивності праці в аграрних підприємствах і підвищення економічної ефективності господарської діяльності значною мірою визначаються та залежать від забезпеченості засобами виробництва та рівня їх використання. Тому доцільно, щоб забезпеченість підприємств засобами виробництва була раціональною. Головними вартісними показниками використання виробничих фондів є

фондовіддача, фондомісткість, матеріаломісткість, матеріаловіддача і енергомісткість (табл. 2).

Таблиця 2

Ефективність використання виробничих фондів у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області, тис. грн.

Назва показника	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення 2011р. до 2007 р.
Фондомісткість основних фондів	0,23	0,25	0,28	0,27	0,26	0,03
Фондовіддача основних фондів	0,62	0,63	0,68	0,69	0,69	0,07
Фондомісткість оборотних фондів	0,51	0,56	0,58	0,6	0,6	0,09
Фондовіддача оборотних фондів	0,62	0,59	0,59	0,58	0,54	-0,08
Енергомісткість	0,6	0,6	0,70	0,8	0,8	0,2
Матеріаломісткість	0,7	0,69	0,68	0,69	0,67	-0,03
Матеріаловіддача	0,82	0,83	0,81	0,82	0,83	0,01

* Джерело: власні дослідження.

За даними таблиці 2, можна робити висновок про те, що за 2007-2011 рр. фондовіддача оборотних фондів на відміну від основних знизилась на 0,08 тис. грн. Закономірним є зростання матеріаловіддача на 0,01 тис. грн. Така ситуація спостерігається, за рахунок збільшення виробництва валової продукції та зменшення вартості засобів виробництва внаслідок високого рівня їх зношення.

Важливим напрямом зростання ефективності сільськогосподарського виробництва є підвищення рівня забезпеченості господарств технічними засобами та поліпшення їх використання. Тому, доцільним у нашому дослідженні є огляд забезпеченості сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону різними видами технічних засобів (табл. 3).

Забезпечення різними видами технічних засобів сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Назва показника	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення 2011р. до 2007 р.
Забезпечення різними видами технічних засобів, %	80,1	80,9	81,0	82,0	81,0	0,9
Зношення технічних засобів, %	62,9	65,8	71,4	69,1	72,3	9,4
Забезпечення технологічного попиту аграрного виробництва області на різні види механізації у розрах на 100 га ріллі, %	54,8	53,2	49,7	51,4	48,8	-6

* Джерело: власні дослідження.

З проведених розрахунків у таблиці 3, видно що за 2007-2011рр. забезпеченість сільськогосподарських підприємств Житомирської області технічними засобами зросла на 0,9%. Та, все ж технологічний попит на різні види механізації у розрахунку на 100 га ріллі є незадовільним і становить 48,8 %. Крім того, зношення технічних засобів набуває колапсного характеру.

Зношеність технічних засобів сільськогосподарських підприємств Житомирської області представлено на рисунку 2.

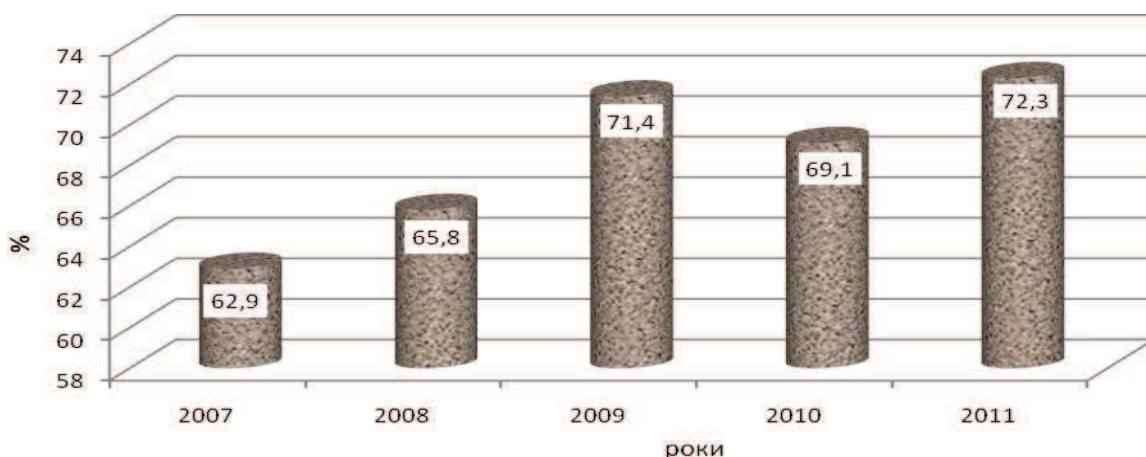

Рис.2. Динаміка зношення технічних засобів сільськогосподарських підприємств Житомирської області

* Джерело: власні дослідження.

З рисунка 2 зрозуміло, що знос технічних засобів набирає дуже швидких темпів і у 2011 році становить 72,3 %, що загрожує великими матеріальними затратами для сільськогосподарських підприємств. Із-за незадовільного стану матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств проводиться низька якість обробки ґрунту та несвоєчасне неповне збирання урожаю. Сільськогосподарські підприємства щорічно втрачають до третини урожаю.

Висновок: У ринкових умовах для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідно якісно розвивати всі елементи виробничого потенціалу. Вирішення проблеми вимагає збільшення виробництва валової продукції, за рахунок підвищення продуктивності праці, що в свою чергу забезпечить зростання фінансових надходжень, які будуть направлені на якісний розвиток всіх елементів виробничого потенціалу.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: навч. посіб. 2-е вид., доп. і перероб. / В. Г. Андрійчук. – К.:КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Горбонос Ф. В. Економіка підприємств: підруч. за ред. / Ф.В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. – К.: Знання, 2010. – 463 с.
3. Круш П. В. Економіка підприємства: навч. посіб. / П. В. Круш, В. І. Подвігіна, Б. М. Сердюк та ін.. - К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. – 777 с.
4. Ковальчук І. В. Економіка підприємства: навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 679 с. (Вища освіта ХХІ століття).
5. Семернікова І. Економіка підприємства: навч. посіб. / І. Семернікова, Н. Мєшкова-Кравченко. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2003.– 311 с.

Аннотація. Рассмотрено формирование и эффективность использования производственного потенциала в сельскохозяйственных предприятиях

Ключевые слова: производственный потенциал, земельная отдача, фондоотдача, фондоемкость, продуктивность труда, сельскохозяйственные предприятия

Summary. Formation and effective use of production potential at agricultural enterprises are researched.

Keywords: production potential, land returns, productivity of capital, capital intensity, labor productivity, agricultural enterprises.